

До спеціалізованої вченої ради
Д 08.727.02 Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

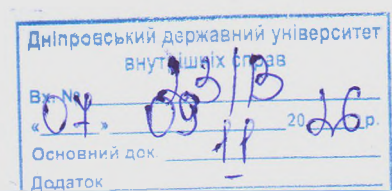
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26

ВІДГУК

**опонента за результатами вивчення дисертації
Фурманова Миколи Володимировича на тему «Кримінальна
відповідальність за ненадання допомоги особі, яка перебуває в
небезпечному для життя стані», подану на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08
– кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право**

Ступінь актуальності обраної теми дисертації. Забезпечення правової охорони життя та здоров'я людини, відповідно до ст. 3 Конституції України, є одним із найголовніших обов'язків Української держави. В умовах дії правового режиму воєнного стану, зумовленого широкомасштабною збройною агресією російської федерації, реалізація цієї функції набула безпрецедентної ваги. Щоденні варварські атаки держави-агресора на цивільне населення не лише є прямим посяганням на найвищі соціальні цінності, а й виступають потужним детермінантом поширення низки деліктів проти життя та здоров'я особи.

Система норм Розділу II Особливої частини Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за посягання на згадані блага, з-поміж яких окреме місце посідає ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 136 КК України). Аналіз емпіричної бази дослідження демонструє негативну динаміку поширення цього делікту: за даними Офісу Генерального прокурора, лише протягом 2024 – 2025 років кількість облікованих випадків вчинення злочинів цього виду зросла на 62,5%. Водночас реальна криміногенна картина є ще більш тривожною, адже для цього кримінального правопорушення, як обґрунтовано зазначає автор дисертації, характерний надвисокий рівень латентності.

За таких умов удосконалення механізму кримінально-правової охорони життя та здоров'я, і, зокрема, оптимізація відповідальності за залишення без допомоги осіб у критичному стані, є нагальним завданням вітчизняної кримінально-правової політики. Належне доктринальне тлумачення та застосування норм ст. 136 КК України відіграватиме ключову роль у запобіганні правопорушенням у відповідній сфері.

Слід окремо наголосити, що попередні ґрунтовні наукові розвідки щодо кримінальної відповідальності за розгляданий злочин (зокрема, праці О. Хуторянського, Ю. Зубця) здійснювалися ще до початку повномасштабного вторгнення російських загарбників в Україну. Зміна соціально-політичних і кримінологічних реалій, які безпосередньо вплинули на специфіку вчинення посягань на життя та здоров'я людини, потребує сучасного переосмислення проблеми та пошуку нових способів модернізації кримінального закону.

Наявність дискусійних питань щодо об'єктивних і суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 136 КК України, проблеми правозастосовної практики, потреба імплементації позитивного досвіду європейських держав (щодо віднесення делікту до злочинів із формальним складом та запровадження безпекових застережень для рятувальника), а також необхідність реагування на виклики воєнного стану – усе це в комплексі беззаперечно свідчить про високий ступінь актуальності теми, обраної Миколою Фурмановим для дисертаційного дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації Миколи Фурманова. Переважна більшість наукових результатів, висновків та рекомендацій, викладених у представленій роботі, вирізняються високим рівнем обґрунтованості та достовірності. Це забезпечується широтою репрезентативної джерельної бази, дотриманням принципів наукової доброчесності, веденням коректної полеміки, а також вдало підібраним методологічним інструментарієм.

Високий ступінь аргументованості дисертаційної роботи підтверджується низкою об'єктивних чинників.

По-перше, автор на належному професійному рівні вирішив комплекс поставлених наукових завдань. Структурно-логічна побудова роботи є послідовною та концептуально узгодженою: кожен розділ органічно доповнює попередній, формуючи цілісне наукове бачення проблеми (за окремими винятками дискусійного характеру, про які йтиметься у відповідному розділі відгуку). Об'єкт і предмет дослідження визначені методологічно правильно, співвідносячись між собою як загальне і часткове.

По-друге, дисертація спирається на ґрунтовну джерельну базу. Микола Фурманов опрацював значний масив літератури (понад 160 найменувань), що охоплює праці з кримінального права, кримінології, теорії та історії держави і права. У своїх міркуваннях здобувач спирався не лише на вітчизняну доктрину, а й на глибокий аналіз зарубіжного законодавства (зокрема, країн Балтії, Польщі, Франції, Італії, Німеччини тощо).

По-третє, особливої уваги заслуговує репрезентативна емпірична база дослідження, яка гарантує достовірність зроблених висновків. Дисертант не обмежився виключно теоретичним аналізом, а залучив солідний масив практичного матеріалу: статистичні дані Офісу Генерального прокурора України щодо кількості облікованих кримінальних правопорушень (2015 – 2025 рр.), дані Державної судової адміністрації України, а також здійснив ґрунтовний аналіз 36 вироків за ст. 136 КК України, ухвалених місцевими судами у 15 областях України та місті Києві за період з 2011 р. по травень 2026 р.

По-четверте, здобувач використав широкий спектр методів наукового пізнання, які відповідають предмету та меті дослідження. Застосування діалектичного, формально-логічного, порівняльно-правового, статистичного методів та методу історико-правового аналізу дозволило автору всебічно розкрити проблематику та обґрунтувати отримані результати.

По-п'яте, предметна спрямованість роботи повністю узгоджується з сучасними вимогами до кримінально-правових досліджень. У дисертації простежується висока культура ведення наукової дискусії. Аналізуючи погляди попередників (наприклад, щодо історичних витоків криміналізації ненадання допомоги), Микола Фурманов висловлює та переконливо аргументує власну позицію, демонструючи шанобливе ставлення до наукових підходів, правильність яких він піддає сумніву.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, полягає в удосконаленні теоретичних засад кримінальної відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, і висуненні на цій підставі пропозицій щодо виваженої оптимізації відповідних положень КК України та практики їх застосування. Досягнення такого результату стало можливим завдяки тому, що в дисертаційній роботі було застосовано широке коло методів правового дослідження.

Положення, які висувуються на захист, дисертант вдало структурує відповідно до встановлених вимог, вони здебільшого є новими або містять значну частку новизни.

Вважаю, що добре продуманими та належним чином аргументованими, а отже, такими, що заслуговують на підтримку, є положення про:

- запропоновану періодизацію розвитку норм про кримінальну відповідальність за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані;
- виокремлені основні тенденції розвитку законодавства зарубіжних держав про кримінальну відповідальність за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані;
- соціально обумовлений характер рішення щодо закріплення на законодавчому рівні кримінальної відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані;

– визначення родового об'єкта ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, яким є суспільні відносини у сфері забезпечення безпеки життя та здоров'я особи;

– відмежування суспільних відносин у сфері охорони життя та здоров'я особи від суспільних відносин у сфері захисту життя та здоров'я особи та визначення на цій основі безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 136 КК України;

– зміст об'єктивної сторони ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані;

– визначення змісту суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 136 КК України;

– обґрунтування необхідності внесення змін до чинної редакції ст. 136 КК України з метою посилення кримінальної відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані.

У дисертації Миколи Фурманова є й чимало інших наукових положень, висновків і рекомендацій, які заслуговують схвальної оцінки.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, з достатньою повнотою відображено у 7 (семи) наукових публікаціях, з-поміж яких: 4 (чотири) статті у наукових періодичних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук (категорія «Б»), 1 (одна) стаття у наукових періодичних виданнях іноземних держав, 2 (дві) тези доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях. Усі наукові статті, зараховані до виконання вимог за темою дисертації, предметно стосуються тематики дисертаційного дослідження.

Оформлення дисертації. Дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами, передбаченими для такого виду робіт, написана державною мовою з дотриманням наукового стилю. Положення, висновки та пропозиції, що містяться у науковій праці, загалом характеризуються аргументованістю та послідовністю.

У поданих для оцінювання матеріалах (дисертації, анотації дисертації та рефераті дисертації) не виявлено ознак плагіату або інших порушень академічної доброчесності.

Водночас ознайомлення з науковою кваліфікаційною роботою Миколи Фурманова дає змогу висловити *окремі побажання і критичні судження*.

1. Предметом дисертаційного дослідження Миколи Фурманова є кримінальна відповідальність за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Основний зміст роботи присвячено кримінально-правовій характеристиці складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 136 КК України (об'єкт, об'єктивна та суб'єктивна сторони, суб'єкт), а також обґрунтуванню пропозицій щодо модернізації диспозиції та санкції цієї норми. Водночас поза увагою дисертанта залишилося самостійне дослідження реалізації кримінальної відповідальності за досліджуваний делікт (можливості звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання, застосування інших заходів кримінально-правового характеру). Ця проблематика розглядається лише опосередковано, в межах звернення до загальнотеоретичних положень, без власного аналізу її специфіки в контексті ст. 136 КК України. Крім того, хоча автор й наводить розгорнутий емпіричний аналіз практики застосування цієї норми (статистичні дані щодо облікованих кримінальних правопорушень і засуджених осіб, регіональний розподіл судових рішень, чинники латентності діяння тощо), питання причин низької ефективності притягнення винних до відповідальності він сам визначає як таке, що «потребує проведення ретельного аналізу», не доводячи його розв'язання до рівня самостійних, емпірично підтверджених висновків. Це дещо звужує практичну цінність роботи порівняно із заявленою метою вдосконалення практики застосування ст. 136 КК України.

2. Потребує критичного переосмислення логіко-структурна побудова першого розділу дисертації, оскільки об'єднані в ньому питання характеризуються предметною неузгодженістю, що ускладнює сприйняття цього сегмента наукового пошуку як єдиного цілого. Зокрема, назва першого

розділу «Історико-правовий розвиток та соціальна обумовленість законодавства про кримінальну відповідальність за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані» не охоплює проблематику порівняльно-правовий аналізу. Проте саме зарубіжному досвіду законодавчого регулювання відповідальності за досліджуваний делікт автор присвятив окремий, достатньо об'ємний структурний елемент – підрозділ 1.2. З огляду на вимоги законодавчої та наукової техніки щодо відповідності змісту роботи її заголовкам, дисертанту було доцільно або розширити назву першого розділу, безпосередньо відобразивши в ній компаративний напрям дослідження, або ж виокремити питання аналізу кримінального законодавства зарубіжних держав у повністю самостійний структурний блок (наприклад, окремий розділ).

3. Заслуговує на схвалення спроба дисертанта дослідити зарубіжний досвід законодавчого регулювання кримінальної відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, на прикладі широкого кола держав: Азербайджанської Республіки, Республіки Вірменія, Грузії, Республіки Казахстан, Естонської Республіки, Латвійської Республіки, Литовської Республіки, Республіки Польща, Словацької Республіки, Угорщини, Італійської Республіки, Французької Республіки, ФРН та Республіки Хорватія. Обсяг опрацьованого нормативного матеріалу є значним і демонструє сумлінність автора в роботі з першоджерелами. Водночас порівняльно-правовий аналіз позбавлений єдиної методологічної основи щодо відбору держав для дослідження, що знижує його системність і послідовність.

Зокрема, добір першої групи держав – тих, що раніше входили до складу СРСР (Азербайджанська Республіка, Республіка Вірменія, Грузія, Республіка Казахстан, Естонська Республіка, Латвійська Республіка, Литовська Республіка), – дисертант обґрунтовує спільністю історичного розвитку законодавства цих країн після розпаду Совецького Союзу. Натомість критерій, за яким до дослідження долучено другу групу держав (Республіка Польща, Словацька Республіка, Угорщина, Італійська Республіка, Французька Республіка, ФРН та Республіка Хорватія) у тексті дисертації не сформульовано.

Лише висновки до розділу (пункт 3) містять побіжну вказівку на належність частини цих держав до Європейського Союзу, однак цей критерій не заявлений на початку відповідного підрозділу як методологічна основа відбору, застосований непослідовно (ФРН, законодавство якої також включене до аналізу, регулює лише залишення в небезпеці й не передбачає самостійної відповідальності за ненадання допомоги, а Республіка Хорватія розглядається окремо від «держав-членів ЄС», хоча є такою), не пояснює, чому поза межами дослідження залишилися інші держави-члени ЄС або держави географічного сусідства з Україною (наприклад, Республіка Молдова, Румунія, Чеська Республіка), досвід яких міг би мати не меншу компаративну цінність.

Із позицій доктрини порівняльного правознавства відбір іноземних правопорядків для порівняльно-правового аналізу має здійснюватися за чітко визначеними та послідовно застосованими критеріями – належністю до певної правової сім'ї, географічною близькістю, спільністю історико-правового розвитку, членством у міждержавних об'єднаннях (насамперед у Європейському Союзі) або новизною відповідного кримінального закону.

Отже, дисертанту доцільно було б на початку підрозділу 1.2 роботи чітко сформулювати єдиний або декілька критеріїв відбору держав для порівняльно-правового аналізу і послідовно дотримуватися їх упродовж усього дослідження.

4. Автор безспідставно наголошує на тому, що на підставі вивчення соціально-демографічних ознак засуджених за період з 2015 р. по 2025 р. сформульовано типовий кримінологічний портрет особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 136 КК України, і виносить це положення до рубрики наукової новизни «уперше». Проведена робота з опрацювання статистичних даних Офісу Генерального прокурора України заслуговує на позитивну оцінку з погляду її обсягу та деталізації. Разом з тим дисертант не пояснює, розв'язанню яких завдань дослідження підпорядковане формулювання такого портрету та яким чином отриманий результат має використовуватися надалі.

Кримінологічний портрет особи правопорушника в дисертації не є самоцінним науковим результатом – він радше виконує пізнавальну функцію лише в тому разі, якщо слугує емпіричним підґрунтям для розроблення заходів запобігання відповідному суспільно небезпечному явищу (спеціально-кримінологічної профілактики, віктимологічної профілактики, удосконалення практики застосування норм про звільнення від покарання чи призначення покарання з урахуванням особи винного тощо). Водночас завдання розробити такі заходи дисертант перед собою не ставив. З огляду на це, здобутий емпіричний матеріал, попри його обсяг та ретельність опрацювання, залишається констатувальним, а не прикладним: він фіксує певні статистичні закономірності, проте не пов'язується автором із жодним із заявлених результатів дослідження (удосконаленням редакції ст. 136 КК України, рекомендаціями щодо застосування закону), що знижує практичну цінність цього елемента наукової новизни та порушує питання про доцільність його виокремлення саме в рубриці «уперше».

Дисертанту рекомендується під час захисту обґрунтувати функціональне призначення сформульованого кримінологічного портрету в загальній системі результатів дослідження та пояснити, чи планується (і яким чином) використання цих даних для розроблення конкретних заходів запобігання ненаданню допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані.

5. Дисертант пропонує викласти санкцію за діяння, передбачені чч. 1, 2, або 3 запропонованої редакції ст. 136 КК України, у разі спричинення цими діяннями смерті потерпілого, у такій редакції: позбавлення волі на строк від двох до семи років. Різниця у п'ять років між мінімальною та максимальною межами надає суду надмірно широкі межі розсуду та створює ризик розбіжності практики в подібних справах. Наведене обґрунтування (посилання на «суспільне уявлення про безпеку діяння» та на зарубіжний досвід) видається недостатнім. Іноземні приклади підтверджують лише сам факт закріплення позбавлення волі за основний склад, але не наводять і не зіставляють конкретні строки за особливо кваліфікований склад зі смертю

потерпілого. У роботі також відсутнє порівняння із санкціями суміжних статей КК України: ч. 3 ст. 135 (залишення в небезпеці з настанням смерті) – від трьох до восьми років; ч. 1 ст. 119 (вбивство через необережність) – обмеження / позбавлення волі від трьох до п'яти років.

Запропонована нижня межа (два роки) є м'якшою за нижню межу ч. 3 ст. 135 – при тому, що ненадання допомоги менш небезпечно за залишення в небезпеці. Водночас верхня межа (сім років) наближається до верхньої межі ч. 3 ст. 135 і істотно перевищує санкцію за необережне вбивство – найбільш спорідненого за формою вини складу кримінального правопорушення. Це свідчить про недостатню узгодженість пропозиції із системою караності суміжних складів і про суперечність принципу визначеності та пропорційності покарання.

Зроблені зауваження і побажання у переважній більшості стосуються дискусійних питань, не впливають на належний науковий рівень дисертації, не піддають сумніву основні наукові результати, отримані здобувачем, і лише підтверджують складність і актуальність досліджуваної Миколою Фурмановим проблематики.

Отже, за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю і достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, а також за оформленням дисертація відповідає вимогам, які встановлені в пунктах 9, 11-13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (із змінами), основним вимогам до дисертацій та авторефератів дисертацій та іншим керівним документам Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України.

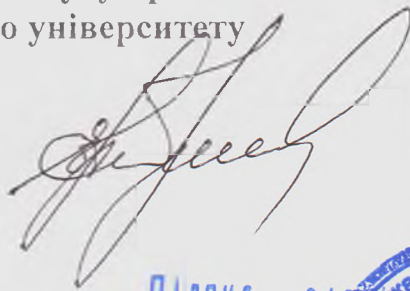
З огляду на викладене, вважаю, що дисертація Миколи Фурманова «Кримінальна відповідальність за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані» є кваліфікаційною працею, яка містить положення, що мають істотне значення для кримінального права, зокрема

вдосконалені теоретичні засади кримінальної відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, на підставі чого запропоновано виважену оптимізацію відповідних положень кримінального законодавства України.

Автор дисертації – Фурманов Микола Володимирович – на основі публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Опонент:

**Професор кафедри
кримінально-правової політики
та кримінального права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
доктор юридичних наук,
професор**

Євген ПИСЬМЕНСЬКИЙ

ПІДПИС
ВЧЕНИЙ СЕК.
КАРАУЛЬНИК
03.09

